

Handreiking gemeentelijk stembureau

Deze handreiking is opgesteld door de Kiesraad, in samenwerking met de NVVB en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Contactgegevens

Kiesraad
070 426 7329
informatiepunt@kiesraad.nl
Muzenstraat 85
2511 WB Den Haag
Februari 2023

Inhoud

1. Voorbereiding	3
1.1 Decentrale stemopneming of centrale stemopneming	3
1.2 Aanwezigheid belangstellenden	4
1.3 Leden en ondersteuners	4
1.4 Locatie	5
1.5 Materialen	5
2. Dag van de zitting	7
2.1 Benodigde personen en materialen zijn aanwezig	7
2.2 Loting kandidatenlijsten voor controle optellingen OSV2020	8
2.3 Tellen van de stemmen bij decentrale stemopneming (DSO)	8
2.4 Tellen van de stemmen bij centrale stemopneming (CSO)	14
2.5 Overdracht stembescheiden van andere verkiezing aan ander GSB	15
2.6 Invoeren uitslag per stembureau in OSV2020	16
2.7 Uitvoeren controleprotocol van de Kiesraad op werking OSV2020	17
2.8 Uitslag bekendmaken aan aanwezig publiek	17
2.9 Opstellen proces-verbaal van de zitting	18
2.10 Sluiting openbare zitting	18
2.11 Overdracht na afloop van alle stembescheiden en processen-verbaal aan de burgemeester	19
3. Nieuwe zitting gemeentelijk stembureau	20
3.1 Werkzaamheden GSB waar een decentrale stemopneming heeft plaatsgevonden	20
3.2 Werkzaamheden van een GSB waar een centrale stemopneming heeft plaatsgevonden	21
3.3 Vaststellen proces-verbaal	22
Bijlagen	23
Veelgebruikte afkortingen	23

1. Voorbereiding

Deze handreiking is gemaakt voor de leden van het gemeentelijk stembureau (GSB). Hij is te gebruiken ter voorbereiding op de zitting en als naslagwerk tijdens de zitting. Het GSB is een nieuw "orgaan" in de Kieswet en krijgt een aantal taken die eerder bij de burgemeester lagen, zoals het vaststellen van de uitslag op gemeentelijk niveau. Veelal is de burgemeester geen lid van het GSB en dus ook niet aanwezig bij de zitting van het GSB.

Op woensdag 15 maart zijn de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen. Donderdag 16 maart houdt u de zitting van GSB voor de provinciale statenverkiezing. Uw gemeente kan ervoor kiezen de zitting van het GSB voor de waterschapsverkiezingen op dezelfde donderdag te houden of een dag later, op vrijdag 17 maart. Het kan zijn dat u GSB bent voor een van deze verkiezingen of voor beide verkiezingen samen.

De wet Nieuwe Procedure vaststelling verkiezingsuitslagen (NPVV) heeft onder meer tot doel fouten die gemaakt zijn in het telproces eerder op te sporen en te herstellen. Daartoe kan het GSB de pakken met stembescheiden openen en opnieuw tellen. Het GSB stelt op donderdag 16 maart (voor de waterschapsverkiezingen eventueel op vrijdag 17 maart) aan het einde van de zitting de uitkomsten van de verkiezingen op gemeenteniveau vast.

De voorzitter opent formeel op het aangegeven tijdstip de openbare zitting van het GSB. Hij of zij constateert dat de benodigde GSB-leden en eventuele ondersteuners aanwezig zijn. Daarnaast is het belangrijk om te controleren of de juiste materialen aanwezig zijn. In dit hoofdstuk wordt doorgenomen welke zaken goed zijn om voordat de zitting aanvangt te controleren.

1.1 Decentrale stemopneming of centrale stemopneming

Op sommige onderdelen in deze handreiking wordt een onderscheid gemaakt tussen decentrale stemopneming (DSO) en centraal stemopneming (CSO). De gemeente heeft voorafgaand aan de verkiezingen via een besluit een keuze voor één van deze twee gemaakt. Als er geen besluit genomen is door de gemeente, dan geldt de decentrale stemopneming. De taken van het GSB zijn bij een decentrale stemopneming iets anders dan bij een centrale stemopneming.

In gemeenten waar een *decentrale stemopneming* wordt gehouden, hebben de stembureaus de stemmen op de avond van de stemming geteld. Het GSB controleert op donderdag 16 maart (voor de waterschapsverkiezingen eventueel op vrijdag 17 maart) de processen-verbaal van alle stembureaus en telt de stembescheiden opnieuw in geval van (vermoedens van) fouten.

In gemeenten met een decentrale stemopneming kan de zitting van het GSB eventueel in twee delen en op verschillende locaties worden gehouden. In het eerste deel van de zitting (bijvoorbeeld op het gemeentehuis) controleert het GSB dan de processen-verbaal van alle stembureaus. In het tweede deel van de zitting (op de tellocatie) wordt opnieuw geteld. De stembussen/transportboxen en de materialen om te tellen bevinden zich dan op de tellocatie. Let op dat bij beide locaties de juiste personen en materialen aanwezig zijn en dat de locaties aan de vereisten voldoen.

In gemeenten waar een *centrale stemopneming* wordt gehouden, hebben de stembureaus op de avond van de stemming alleen een voorlopige telling (op lijstniveau) verricht. Het GSB telt tijdens de zitting alle stemmen, op lijst- en kandidaatsniveau.

De (omvang van de) taken en de werkwijze van het GSB zijn anders bij centrale stemopneming dan bij decentrale stemopneming. Let op dat u de juiste aanwijzingen volgt.

Tip: Contact met gemeente

De Kieswet heeft veel uitvoerende taken opgedragen aan het college of de burgemeester. Deze taken zijn vaak in de praktijk gemandateerd aan de aangewezen ambtenaren van Afdeling Burgerzaken of Team Verkiezingen. Zij zijn dan ook een belangrijke partner voor het GSB voor zijn werkzaamheden. Als er tijdens de voorbereidingen, of later tijdens de zitting, iets gebeurt, is het handig om contact op te kunnen nemen met de gemeente. Zorg dus dat u weet wie uw contactpersoon bij de gemeente is.

1.2 Aanwezigheid belangstellenden

De bijeenkomst van het GSB is een openbare zitting. Dit betekent dat iedere belangstellende deze mag bijwonen, zolang de orde en de rust tijdens de werkzaamheden niet worden verstoord. Dit geldt voor alle werkzaamheden die door of namens het GSB worden uitgevoerd, zoals het controleren van de processen-verbaal, het tellen van stembiljetten en de invoer in het programma OSV2020.

Het GSB mag belangstellenden die overlast veroorzaken daarop aanspreken en zo nodig vragen de zaal te verlaten. Bij (verwachte) onrust of aanblijvende overlast van aanwezigen neemt de voorzitter contact op met een contactpersoon van de gemeente over de te nemen acties of de benodigde ondersteuning (communicatieadviseur, beveiliging, politie). Bij (dreigend) gevaar kan het GSB ook direct de politie bellen, desnoods via 112.

1.3 Leden en ondersteuners

Tijdens de zitting van het GSB moeten er minimaal vijf leden aanwezig zijn. Hiervan is er één voorzitter. Als de zitting plaatsvindt op meerdere locaties, moeten er op elk van die locaties ten minste vijf leden aanwezig zijn, onder wie een plaatsvervangend voorzitter. De GSB-leden mogen elkaar afwisselen en er mag in shifts gewerkt worden. Als het GSB zijn werkzaamheden over meerdere dagen verspreidt, mag indien gewenst iedere dag een compleet nieuwe ploeg aantreden.

Als de zitting plaatsvindt op een locatie waarbinnen meerdere ruimtes zijn waarin werkzaamheden worden verricht door of namens het GSB, moet er in elke ruimte een lid van het GSB aanwezig zijn. Bijvoorbeeld:

- In de ruimte waar de processen-verbaal van woensdag gecontroleerd worden (bij DSO).
- In iedere ruimte met een telploeg die de stembiljetten (her)telt.
- In de ruimte waar de tellijsten van deze telploegen gecontroleerd worden.
- In de ruimte waar de tellijsten in de OSV2020-software worden ingevoerd.

Loop voor aanvang de volgende punten na:

- Zijn er vijf leden aanwezig, onder wie een voorzitter of een plaatsvervangend voorzitter?
- Is er genoeg ondersteuning aanwezig voor het (eventueel) opnieuw tellen van de stemmen (tellers) en het invoeren van de resultaten in OSV2020?
- Bij de zitting van het GSB is mogelijk pers aanwezig. Is er een contactpersoon bij de gemeente bereikbaar voor eventuele persvoorlichting?

Zijn er niet genoeg leden, of niet voldoende ondersteuners aanwezig, zoek dan contact met uw contactpersoon van de gemeente om te overleggen wat u moet doen.

Tip: Ondersteuners

Om overzicht te houden over de aanwezige personen is het makkelijk om iedere rol een herkenbare kleur te geven (simpel vestje, t-shirt of trui). Bijvoorbeeld:

- groen = leden van GSB
- wit = tellers die het GSB ondersteunen (telploegen)
- oranje = de leider van een telploeg
- blauw = overig (vraagbaak leden Team Verkiezingen, OSV2020-invoerders, etc.)

1.4 Locatie

De zittingslocatie van het GSB moet voldoen aan de volgende eisen. Loop voor aanvang de volgende punten na:

- De zitting van het GSB is openbaar. Is de ruimte daarvoor geschikt?
- Is de locatie van het GSB duidelijk aangegeven?
- Zijn er geen obstakels die de toegang voor mensen met een beperking bemoeilijken?
- Is er ruimte voor publiek om de zitting van het GSB te volgen?
- Is het duidelijk voor publiek hoe ze eventuele bezwaren kunnen indienen?
- Heeft u als GSB voldoende overzicht over wat er gebeurt in de ruimte(s)?
- Is er voldoende ruimte om te tellen?

Is de zittingslocatie naar uw mening niet goed ingericht, zoek dan contact met uw contactpersoon van de gemeente, om te overleggen wat u moet doen.

1.5 Materialen

Vóór aanvang van de zitting van het GSB worden door of namens de burgemeester alle stembescheiden aan het GSB overgedragen. Voor elk stembureau ontvangt het GSB:

- de stembus of transportbox (met daarin de pakken met de stembiljetten en stempassen, kiezerspassen en volmachten)
- de enveloppe (met daarin de sleutel van de stembus en het proces-verbaal van het stembureau)

Daarnaast controleert het GSB of:

- het Overdrachtsdocument (model N 5) aanwezig is.
- er een stand-alone IT-systeem voor de invoer in de OSV2020-software is. Dat betekent een systeem dat niet verbonden is met internet.

In het overdrachtsdocument wordt het aantal aan het GSB overgedragen stembussen of transportboxen vermeld, en wordt verantwoording afgelegd over het vervoer en de opslag van de stembescheiden voorafgaand aan de zitting van het GSB. Mogelijk constateert u dat het zegel van de enveloppe met het proces-verbaal is verbroken en opnieuw is verzegeld. Het kan zijn dat ambtenaren van het Team Verkiezingen bij de overdracht van de verzegelde enveloppe in bijzijn van de voorzitter een korte controle hebben gedaan of het juiste proces-verbaal in de enveloppe zit, deze compleet is en niet onleesbaar. Check bij de ambtenaren van de gemeente of dit het geval is geweest als u constateert dat het zegel is verbroken en opnieuw verzegeld.

Controleer daarnaast of alle materialen om te tellen aanwezig zijn, als er geteld gaat worden op deze locatie:

- Zijn de volgende materialen om te tellen aanwezig?
 - Tafels
 - Pennen
 - Tellijsten
 - Klappapier
 - Hechtingsmateriaal (papierklemmen, paperclips)
 - Rekenmachine

Als er materialen ontbreken, zoek dan contact met uw contactpersoon van de gemeente om te overleggen wat u moet doen.

2. Dag van de zitting

Op de dag na de stemming (donderdag 16 maart 2023) komt het GSB bijeen om de uitslag vast te stellen in een openbare zitting (art. Na 26 t/m 40 Kieswet). Het GSB komt bijeen op de vooraf gepubliceerde locatie, datum en tijd. Dit zal in de meeste gevallen op donderdagochtend (dag na de stemming) zijn. De voorzitter opent op het aangegeven tijdstip de openbare zitting van het GSB.

Vanaf 2023 kunnen de stembiljetten op twee manieren geteld worden:

- de decentrale stemopneming (DSO, art. Na 10 t/m 15 Kieswet),
- de centrale stemopneming (CSO, art. Na 16 t/m 25 Kieswet).

Ongeacht welke methode de gemeente heeft gekozen, zal het GSB altijd de uitslag van de stemming op gemeentelijk niveau vaststellen tijdens een openbare zitting (art. Na 26 t/m 40 Kieswet).

Tijdens deze openbare zitting is het GSB verantwoordelijk voor:

- de uitvoering van de DSO of CSO (zie hieronder),
- de invoer van de uitslagen per stembureau in het programma OSV2020,
- de uitvoering van het controleprotocol van de Kiesraad,
- het bekendmaken van de uitslagen aan de aanwezigen bij deze zitting (artikel Na 29 Kieswet),
- het handhaven van de orde tijdens de openbare zitting,
- het opstellen en ondertekenen van het proces-verbaal (inclusief bijlagen).
- het overdragen van deze documenten aan de burgemeester

Mocht het GSB niet op één kalenderdag al het werk kunnen afronden, dan kan het GSB in de avond de zitting schorsen en de volgende dag heropenen. Er kunnen ook andere redenen zijn om te schorsen. Bij decentrale stemopneming kan na het onderzoek van de processen-verbaal geschorst worden, om later op de dag, bijvoorbeeld op een andere locatie, de aangewezen transportboxen te openen en opnieuw te tellen. Gedurende de schorsing is de burgemeester verantwoordelijk voor de beveiligde opslag van alle stembescheiden en materialen van het GSB. Er is een link bijgevoegd naar de factsheet 'schorsing zitting gemeentelijk stembureau' voor nadere informatie over een schorsing.

In dit hoofdstuk wordt de werkwijze en het verloop van de openbare zitting van het GSB beschreven.

2.1 Benodigde personen en materialen zijn aanwezig

De voorzitter stelt vast dat de benodigde GSB-leden, ondersteuners en materialen aanwezig zijn. Als het werk van het GSB over meerdere locaties of ruimtes verspreid wordt, controleert de voorzitter of voldoende GSB-leden aanwezig zijn, zoals in hoofdstuk 1 is besproken. De voorzitter van het GSB bewaakt dat er steeds voldoende GSB-leden aanwezig op iedere locatie en in iedere ruimte. Verder bewaakt hij dat de werkzaamheden en stukken goed worden overgedragen aan eventuele opvolgers (bijvoorbeeld bij een shiftwissel).

De voorzitter stelt vast dat van de burgemeester alle benodigde bescheiden en materialen ontvangen zijn:

- het overdrachtsdocument (waarop de aantallen transportboxen en eventuele incidenten tijdens het transport en de opslag zijn vermeld)
- de verzegelde transportboxen met de stembescheiden van ieder stembureau
- de verzegelde enveloppen met het proces-verbaal en de sleutel van de transportbox per stembureau
- een stand-alone IT-systeem voor de invoer in de OSV2020-software
- de benodigde materialen voor de controles, onderzoeken en tellingen.

Aan de hand van het overdrachtsdocument controleert het GSB hoe het vervoer en de opslag zijn verlopen. Zo kan het GSB controleren of er documenten of stembussen/transportboxen ontbreken. Het kan zijn dat het GSB de inhoud van een of meer transportboxen niet vertrouwt, gelet op de inhoud van het overdrachtsdocument of om enige andere reden. In dat geval vraagt het GSB de burgemeester om, al dan niet met inschakeling van justitie, een onderzoek te verrichten. Het GSB maakt hiervan melding in zijn proces-verbaal. Ook neemt het GSB eventuele bijzonderheden of incidenten die in het overdrachtsdocument zijn vermeld, over in zijn proces-verbaal.

Als iets niet in orde lijkt, treedt de voorzitter van het GSB zo spoedig mogelijk in overleg met de burgemeester over de te ondernemen acties en de verwachte duur ervan. Dit contact loopt vaak via de Projectleider Verkiezingen van de gemeente. Als inderdaad een en ander ontbreekt, bepaalt het GSB of het toch al een start kan maken met (een deel van) zijn werkzaamheden. Of dat het eerst moet wachten op de ontbrekende materialen, of de zitting tijdelijk moet schorsen tot een nader te bepalen tijdstip. Zie bijgevoegde factsheet 'schorsing zitting gemeentelijk stembureau' voor nadere informatie over een schorsing.

2.2 Loting kandidatenlijsten voor controle optellingen OSV2020

De Kiesraad heeft een controleprotocol opgesteld waarmee het GSB controleert of de met OSV2020 berekende optellingen overeenkomen met de optellingen in de processen-verbaal. Deze controle gebeurt op basis van een steekproef van drie te controleren lijsten.

Het GSB bepaalt aan het begin van de openbare zitting door loting welke drie kandidatenlijsten onder deze steekproef vallen. Het staat het GSB vrij om zelf te bepalen hoe deze loting precies verloopt. Dit kan bijvoorbeeld door middel van het trekken van lootjes.

Voor meer informatie hierover wordt u verwezen naar het betreffende controleprotocol van de Kiesraad, een link hiernaar is toegevoegd als bijlage aan deze handreiking.

2.3 Tellen van de stemmen bij decentrale stemopneming (DSO)

LET OP: Deze paragraaf is alleen van toepassing als de gemeente heeft gekozen voor de **decentrale stemopneming (DSO)**. Voor de CSO-variant zie paragraaf 2.4.

2.3.1 Onderzoek processen-verbaal: fouten en onverklaarde verschillen

Alle stembureaus in de gemeente hebben woensdagavond hun stembus op lijst- én kandidaatsniveau geteld, hun uitslag vastgesteld en dit verantwoord in hun proces-verbaal. Daarna heeft het stembureau alle stembescheiden ingepakt en opgeslagen in een afgesloten en verzegelde transportbox, die nu voor het GSB beschikbaar is. Het proces-verbaal en de sleutel van de transportbox heeft het stembureau in een enveloppe gedaan, die eveneens is verzegeld.

Om te bepalen welke transportboxen onderzocht en/of opnieuw geteld moeten worden, zal het GSB de processen-verbaal van de stembureaus moeten controleren. Bij DSO telt het GSB niet alle stembussen opnieuw, maar telt het een stembus alleen opnieuw als daar een aanleiding voor is. De Kieswet geeft aan wanneer dat moet gebeuren:

- Bij een onverklaard verschil tussen toegelaten kiezers en uitgebrachte stemmen
- Bij het vermoeden van fouten bij het tellen
- Bij fouten in de vaststelling van de uitkomst van de stemming

Het GSB mag in het geval van een nieuwe telling de transportboxen openen.

Hieronder worden twee manieren beschreven waarop het GSB de controle van de processen-verbaal kan aanpakken. Het is de gemeente die hierin een keuze maakt.

De eerste manier wordt aangeraden in het geval dat de transportboxen met de stembescheiden en tellers nog niet aanwezig zijn. Het GSB beschikt dan alleen over de processen-verbaal om deze te controleren. In dat geval is een schorsing van de zitting van het GSB voorzien om de transportboxen op te halen of de zitting te verplaatsen naar een plek waar de transportboxen staan en opnieuw kan worden geteld. Deze werkwijze wordt besproken in paragraaf 2.3.2.

De tweede manier wordt aangeraden in het geval dat de transportboxen, tellers en OSV2020-invoerders al aanwezig zijn. In dit geval is het wenselijk dat zij zo snel mogelijk aan de slag kunnen. Dan wordt aangeraden eerst de onverklaarde verschillen te controleren. Deze werkwijze wordt besproken in paragraaf 2.3.3.

2.3.2 DSO met voorziene schorsing, transportboxen en tellers nog niet aanwezig

In dit geval start het GSB direct met het controleren van de processen-verbaal en het invoeren hiervan in OSV2020.

OSV2020 ondersteunt het GSB in dit geval bij het identificeren van de stembureaus die opnieuw geteld moeten worden. Dit gebeurt doordat bij de eerste invoer van een proces-verbaal fouten en waarschuwingen worden gegeven. Bij deze invoer signaleert OSV2020 fouten in optellingen en geeft een waarschuwing bij onverklaarde verschillen. Het systeem geeft aan dat in dit geval nader onderzoek moet worden gedaan. Bij een fout in de optelling of onverklaard verschil kan er binnen OSV2020 direct een leeg corrigendum (model Na 14-1) aangemaakt worden voor de nieuwe telling. Het originele proces-verbaal en het corrigendum dienen aan elkaar gehecht te worden en apart gelegd voor een nieuwe telling.

Tip: Waarschuwingen OSV2020

OSV2020 geeft ook een waarschuwing bij een hoog percentage (>3%) blanco of ongeldige stemmen. Het is raadzaam deze ook opnieuw te tellen of nader te onderzoeken als GSB. Het controleprotocol dat de Kiesraad voor het centraal stembureau heeft opgesteld, merkt dit aan als zaken die mogelijk wijzen op fouten die gemaakt zijn bij de stemopneming in het stembureau. Het CSB zal hierin een aanwijzing zien om het GSB te vragen dit alsnog te onderzoeken. Door dit nu al te onderzoeken en te vermelden in het proces-verbaal voorkomt het GSB dat het CSB later hiernaar onderzoek laat doen.

Alle originele processen-verbaal van de stembureaus worden ook nog gecontroleerd op mogelijke andere fouten. Deze controles kunnen parallel, voor of tijdens de eerste invoer in OSV2020 plaatsvinden. Deze controles van de processen-verbaal worden verder omschreven vanaf paragraaf 2.3.4.

Door op deze manier de processen-verbaal te verwerken heeft het GSB na de eerste invoer in OSV2020 en de controle van de processen-verbaal een overzicht welke stembureaus opnieuw geteld moeten worden.

2.3.3 DSO waarbij alle stembescheiden aanwezig zijn en tellers en OSV2020 team klaar staan

Als aan het begin van de zitting van het GSB al ondersteuners klaar staan om te beginnen, is het handig om deze ondersteuners zo snel mogelijk aan het werk te zetten. De meest praktische oplossing hiervoor is te beginnen met het controleren van alle processen-verbaal op de aanwezigheid van onverklaarde verschillen tussen toegelaten kiezers en getelde stembiljetten (rubriek 5 van het proces-verbaal van het stembureau).

2.3.3.1 Controle op onverklaarde verschillen in het proces-verbaal:

- Het stembureau heeft in rubriek 5 van het proces-verbaal N-10 ingevuld dat er sprake is van een onverklaard verschil tussen het aantal toegelaten kiezers en het aantal getelde stembiljetten door dit in te vullen bij 'Aantal keren dat er geen verklaring is voor het verschil'. Deze stembureaus dienen opnieuw geteld te worden
- Het kan ook zijn dat er een telfout is gemaakt door het stembureau. Controleer daarom ook of het aantal ingevuld in rubriek 5 overeenkomt met de aantallen in rubriek 3 (toegelaten kiezers) en 4 (aantal uitgebrachte stemmen). De som van deze rubrieken moet overeenkomen (rubriek 3 – rubriek 4 = aantal in rubriek 5). Als dit niet het geval is, moet een stembureau opnieuw geteld worden.
- Er kan ook in rubriek 5 (verschil tussen toegelaten kiezers en uitgebrachte stemmen) een telfout zijn gemaakt. Controleer of de optelsom van de verklaringen in rubriek 5 optellen tot het totale aantal dat genoemd wordt. Zijn er minder of meer verklaringen, dan moet alsnog opnieuw geteld worden.

Na deze eerste controle van alle processen-verbaal op onverklaarde verschillen kunnen de tellers aan de slag om opnieuw te tellen voor de processen-verbaal waarbij onverklaarde verschillen zijn geconstateerd. Deze telling vindt plaats zoals beschreven in paragraaf 2.3.6.

LET OP: Als er na opnieuw tellen een correctie van bijvoorbeeld een lijsttotaal volgt, dan kan het zijn dat daardoor het totaal aantal uitgebrachte stemmen wijzigt. Dan controleert het GSB nogmaals of het aantal verklaarde verschillen nog steeds klopt met de nieuwe feiten. Als in dat geval alle stembiljetten en de stempassen opnieuw zijn geteld kan het zijn dat er nieuwe onverklaarde verschillen zijn. Het GSB hoeft dan niet nogmaals opnieuw te tellen. Het kan ook blijken dat er geen onverklaarde verschillen meer zijn en dat het stembureau zich dus heeft vergist bij haar verklaring. Als nog niet alle lijsten opnieuw zijn geteld is het ontstaan van een nieuw onverklaard verschil wel reden alle stembiljetten opnieuw te tellen.

2.3.3.2 Controle op telfouten in het proces-verbaal

Het GSB kan op verschillende manieren de optellingen in de processen-verbaal controleren:

- De processen-verbaal eerst éénmaal invoeren in de OSV2020-software om te zien of het systeem foutmeldingen of waarschuwingen geeft.
- Alles handmatig met een rekenmachine optellen en narekenen.
- De cijfers in een zelfgemaakt Excel-overzicht invoeren en controleren.

Als er weinig ondersteuners beschikbaar zijn die de invoer van OSV2020 kunnen doen, dan is het bij grote aantallen stembureaus raadzaam om met een aantal ondersteuners de cijfers handmatig met een rekenmachine of met Excel te laten controleren. De invoer in OSV2020 duurt al snel 20 minuten per proces-verbaal (zonder correcties), waardoor deze eerste controle lang in beslag kan nemen. Eventueel door ondersteuners geconstateerde afwijkingen worden gemeld aan het GSB.

Wat doet het GSB bij de controle op telfouten:

- Het aantal toegelaten kiezers wordt bepaald (aantal stempassen + volmachten + kiezerspassen); zie rubriek 3 van het proces-verbaal.
- De genoteerde stemmen per kandidaat van een lijst worden opgeteld; zie bijlage van het proces-verbaal.
- De totalen van de lijsten worden opgeteld; zie de bijlage van het proces-verbaal.
- De stemcijfer wordt bepaald (aantal BLANCO + ONGELDIG + geldige stemmen op kandidaten); zie rubriek 4 van het proces-verbaal.
- Het aantal toegelaten kiezers wordt vergeleken met het stemcijfer.

Wanneer het GSB constateert dat een of meer optellingen niet kloppen van een stembureau, dan voert het GSB een nieuwe telling uit zoals omschreven in paragraaf 2.3.6.

Tip: Kennelijke (op)telfouten

Alleen in geval van kennelijke (op)telfouten kan het openen van de verzegelde pakken achterwege blijven en kan het GSB zonder hertelling de kennelijke (op)telfout corrigeren. Kennelijke (op)telfouten zijn een uitzondering. Van een kennelijke (op)telfout is sprake als er geen enkele twijfel bestaat over hoe de telfout moet worden gecorrigeerd. Deze kennelijke (op)telfout wordt gecorrigeerd door een corrigendum op te maken en daarop de fout te herstellen. Dit corrigendum wordt toegevoegd aan het proces-verbaal.

Voorbeeld

Een lijst bestaat uit twee kandidaten die elk 3 stemmen hebben behaald. Het stembureau heeft dat in zijn proces-verbaal opgeteld tot 7. Die 7 kan zonder hertelling worden gecorrigeerd in een 6, mits daardoor elders in het proces-verbaal geen nieuw telverschil ontstaat, maar een aanwezig telverschil juist wordt gecorrigeerd. Bijvoorbeeld als er in dit geval in het proces-verbaal een onverklaard verschil was van 1 tussen het aantal getelde stembiljetten en het aantal toegelaten kiezers.

In de meeste gevallen echter zal een dergelijke 'correctie' tot gevolg hebben dat andere optellingen niet meer kloppen. Meestal zullen na een dergelijke 'correctie' de lijsttotalen niet meer corresponderen met het ingevulde aantal getelde stembiljetten met een geldige stem op een kandidaat. In dat geval is er sprake van een vermoeden dat het desbetreffende stembureau een of meer fouten heeft gemaakt en zullen de verzegelde pakken moeten worden geopend om een hertelling uit te voeren van de stemmen die zijn uitgebracht op de desbetreffende lijst.

Als het GSB bij de controle op telfouten kiest voor het gebruik van de OSV2020 software, is het verstandig om alleen de eerste invoer van de lijsten in OSV2020 te doen. Een correctie is namelijk alleen mogelijk na de eerste invoer en voordat de tweede invoer is gedaan. Zijn de eerste én de tweede invoer gedaan en wordt daarna alsnog een fout ontdekt, dan moet de gehele invoer van dit stembureau verwijderd worden en alles helemaal opnieuw ingevoerd worden.

Tip: Tweede invoer OSV2020

De tweede invoer in OSV2020 is pas mogelijk nadat de zogenoemde "verkiezingsleider OSV2020" deze fouten heeft laten herstellen (d.w.z. het GSB heeft besloten opnieuw te tellen) of nadat de verkiezingsleider OSV2020 de "waarschuwingen" in OSV2020 heeft geaccordeerd. In dat geval hoeven bij de eerste invoer alleen de correcties te worden ingevoerd.

Voor de opzet en werking van de OSV2020-software wordt verder verwezen naar de Handleiding "Gebruik van OSV2020" van de Kiesraad, een link hiernaar is toegevoegd als bijlage aan deze handreiking.

2.3.4 Controles proces-verbaal

Naast de controle op onverklaarde verschillen en telfouten, controleert het GSB ook alle processen-verbaal. Mogelijk ontbreken er nog handtekeningen van stembureauleden en kan dat worden hersteld door deze leden te vragen het proces-verbaal te komen ondertekenen. Dit kan echter ook aanleiding zijn om dit stembureau opnieuw te tellen. Daarnaast kunnen bezwaren van kiezers of onregelmatigheden die in het proces-verbaal zijn opgenomen aanleiding zijn voor het GSB om het stembureau opnieuw te tellen. Ook een extreem slordig of slecht leesbaar proces-verbaal kan een reden zijn om te onderzoeken of opnieuw te tellen.

Het GSB kan deze controles voor, na of parallel aan controles op onverklaarde verschillen en telfouten doen.

2.3.5 Andere controles die het GSB kan doen

Het is raadzaam om ook een paar andere zaken te controleren in de processen-verbaal om de betrouwbaarheid van de uitslagen te vergroten. Hiermee wordt ook de kans dat het centraal stembureau vraagt om een nader onderzoek of nieuwe telling te doen verkleind. Het gaat om de volgende controles.

2.3.5.1 Signalen over stembureaus

Er kunnen signalen zijn dat er in een bepaald stembureau niet goed geteld zou zijn. Dit kan blijken uit de in het proces-verbaal genoteerde bezwaren of onregelmatigheden, maar ook uit bijvoorbeeld meldingen van burgers bij de gemeente, berichten op sociale media of in de lokale pers.

In zo'n geval kan het raadzaam zijn om de transportbox van dit stembureau te onderzoeken of te hertellen, ook al klopt het proces-verbaal op zich wel. Door dit stembureau nader te onderzoeken, kunnen eventuele twijfels worden weggenomen en dit vergroot de betrouwbaarheid van de uitslag. Dit verkleint verder de kans dat het centraal stembureau de week erna alsnog een onderzoeksopdracht geeft aan het GSB, omdat het CSB zelf bepaalde meldingen heeft ontvangen of zelf vragen heeft bij dit proces-verbaal.

Een ander signaal om een stembureau nader te onderzoeken, kan een opmerkelijke uitslag van een kandidaat zijn. Een lokale kandidaat kan in de meeste stembureaus hoge aantallen stemmen hebben gehaald, maar in een bepaald stembureau juist geen, terwijl de kandidaat onder of boven hem wel veel stemmen heeft gehaald. Het is dan goed om bij deze ene lijst te onderzoeken of deze stemmen wel correct zijn vermeld bij de juiste kandidaat (zonder alles opnieuw te moeten tellen).

2.3.5.2 Anticiperen op controles die het CSB gaat doen

Een andere controle die het GSB kan doen is opvallende uitslagen controleren. Het gaat daarbij om het aantal blanco en ongeldige stemmen en opmerkelijke lijsttotalen. Het controleprotocol voor het centraal stembureau stelt namelijk dat in deze gevallen nader onderzoek (door het GSB) moet worden gedaan, omdat deze kunnen duiden op mogelijke fouten bij de stemopneming. Het GSB kan hierop anticiperen door deze gevallen zelf al te onderzoeken. De gevonden resultaten/verklaringen worden in het proces-verbaal van het GSB vermeld bij rubriek 9 "*Bijzonderheden*". Het CSB neemt hiervan kennis en hoeft het GSB niet per se om een nader onderzoek te vragen.

Daarvan is bijvoorbeeld sprake in de volgende situaties:

- a. Er is in verhouding een groot aantal BLANCO of ONGELDIG verklaarde stembiljetten in het proces-verbaal genoteerd. Normaliter is dit aantal ruim onder 1 % van het aantal toegelaten kiezers in dit stembureau. Als dit aantal echter bij een bepaald stembureau 3 % of meer bedraagt, dan is het goed om de enveloppen met BLANCO of ONGELDIGE verklaarde stembiljetten te openen en te onderzoeken. Het kan bijvoorbeeld zijn dat de onbruikbaar gemaakte stembiljetten abusievelijk bij de ONGELDIG verklaarde stembiljetten zijn opgeteld. OSV2020 geeft een waarschuwing als het percentage hoger is dan 3%.
- b. Een partij heeft in een bepaald stembureau een opmerkelijk verschil in een lijsttotaal ten opzichte van andere stembureaus. Het controleprotocol voor het centraal stembureau stelt dat daarvan in elk geval sprake is, als het lijsttotaal meer dan 50 procentpunten afwijkt van het gemiddelde in de gemeente. Bijvoorbeeld: Partij A haalt gemiddeld in de gemeente 17% van de stemmen, maar in één stembureau haalt partij A ruim 70% van de stemmen (dus 53 procentpunten meer dan het gemiddelde). Dit hoeft uiteraard niet fout te zijn: het is goed mogelijk dat deze partij in een bepaalde wijk juist veel of weinig aanhang heeft. Mogelijk kan het GSB dit bevestigen aan de hand van historische uitslagen van deze partij. Als het GSB er geen logische verklaring voor kan geven, is het raadzaam om de lijsttotalen van dit stembureau te onderzoeken, om er zeker van te zijn dat er geen fouten zijn gemaakt en dat er niet gefraudeerd is. Het kan bijvoorbeeld zijn dat de tellijsten van een grote en een kleine partij verwisseld zijn tijdens het tellen of bij de invoer in OSV2020.

Zeker de laatste twee voorbeelden zal een GSB doorgaans pas kunnen opmerken als alle uitslagen in OSV2020 zijn ingevoerd en er een totaal overzicht beschikbaar is.

2.3.6 Zo nodig: het onderzoeken of hertellen van de stembescheiden

Als daar aanleiding toe is, besluit het GSB om transportboxen te openen voor een extra onderzoek of een hertelling van de stembiljetten. Afhankelijk van wat de aanleiding is, kan dit onderzoek of deze hertelling op (een van) de volgende onderwerpen gebeuren:

- De aantallen stempassen, kiezerspassen en volmachten.
- De BLANCO en ONGELDIG verklaarde stembiljetten.
- Het aantal stemmen op een bepaalde kandidaat.
- Het lijstotaal van een bepaalde partij.

Het kan zijn dat een uitgevoerd onderzoek op een van deze punten niet leidt tot een bevredigend antwoord, of dat er na de controle juist nieuwe of grotere verschillen ontstaan. Dan is het raadzaam om alsnog van dit stembureau alle stembescheiden opnieuw op te nemen. Het kan voorkomen dat bepaalde verschillen na een volledige hertelling alsnog blijven bestaan. Dan is het GSB bevoegd om de uitslag van dit stembureau vast te stellen zoals deze op dat moment is geteld door het GSB. Dit zal dan genoteerd worden in het op te stellen corrigendum.

Bij sommige stembureaus, zoals meerdere optelfouten of een proces-verbaal dat op meerdere punten onduidelijk is, kan het GSB besluiten om alle stembiljetten in de transportbox volledig te hertellen.

Tip: Papieren tellijsten

Het is handig om bij de DSO ook setjes papieren tellijsten (met de kandidaten per lijst) beschikbaar te hebben voor een eventuele hertelling van een transportbox. In het corrigendum wordt namelijk alleen genoteerd wat er gewijzigd is.

2.3.7 Zo nodig: opstellen corrigendum bij een stembureau

Als het GSB bij een onderzoek of hertelling vaststelt dat het proces-verbaal van een stembureau inderdaad fouten of onjuistheden bevat, dan stelt het GSB bij dit specifieke proces-verbaal een apart correctieverslag op, dat "corrigendum" wordt genoemd. In dit corrigendum verantwoordt het GSB welke correcties zijn aangebracht in de op woensdagavond opgenomen aantal toegelaten kiezers, de verklaarde verschillen en/of de vastgestelde uitslagen per kandidaat/lijst van dit betreffende stembureau.

Er wordt dus voor ieder te corrigeren proces-verbaal een apart corrigendum opgesteld. Ieder corrigendum wordt apart ondertekend. Zorg ervoor dat dit corrigendum bij het originele proces-verbaal blijft. Dit is van belang voor de correcte invoer in OSV2020. En voor het overdragen ervan aan de burgemeester voor publicatie en overdracht aan het centraal stembureau. Noteer op de voorzijde van het proces-verbaal dat er een corrigendum is toegevoegd aan het betreffende proces-verbaal.

In het corrigendum noteert het GSB alleen de gewijzigde aantallen. Bij de invoer in OSV2020 worden de overige aantallen overgenomen uit het originele proces-verbaal.

LET OP: Lees nu verder in paragraaf 2.5. U kunt paragraaf 2.4 overslaan: dit gaat namelijk over de CSO-variant en is niet van toepassing als er in uw gemeente gekozen is voor de DSO-variant.

2.4 Tellen van de stemmen bij centrale stemopneming (CSO)

LET OP: Dit hoofdstuk is alleen van toepassing als de gemeente heeft gekozen voor de **centrale stemopneming (CSO)**. Voor de DSO-variant zie hoofdstuk 2.3.

2.4.1 Tellen op kandidaatsniveau per stembureau

Alle stembureaus in de gemeente hebben woensdagavond hun stembus alleen op lijstniveau geteld, hun voorlopige uitslag van deze sneltelling vastgesteld en dit verantwoord in hun proces-verbaal. Daarna heeft het stembureau alle stembescheiden ingepakt en opgeslagen in een afgesloten en verzegelde transportbox, die nu voor het GSB beschikbaar is. Het proces-verbaal en de sleutel van de transportbox heeft het stembureau in een enveloppe gedaan, die eveneens is verzegeld.

Bij de CSO telt het GSB alle stemmen op lijst- en kandidaatsniveau om zo de definitieve uitslag van ieder stembureau (en vervolgens van de hele gemeente) te kunnen vaststellen. Het GSB maakt daarvoor de afgesloten en verzegelde transportboxen open. Omdat alle stembureaus geteld worden, hoeft het GSB niet eerst alle processen-verbaal te bekijken en controleren. De tellingen op kandidaatsniveau gebeuren immers tijdens de zitting van het GSB. Deze telling vervangt de sneltelling van de stembureaus op woensdagavond.

Na de opening van de openbare zitting kan het GSB direct de ondersteuners laten beginnen met het tellen van de stemmen. Het GSB telt voor elk stembureau de stembiljetten en noteert de resultaten in bijlage 2 van het proces-verbaal van het GSB.

Zodra de stembiljetten van een stembureau door de telploeg zijn geteld, wordt het totale aantal stemmen vergeleken met de totalen per lijst, BLANCO en ONGELDIG verklaarde stembiljetten, zoals deze in het proces-verbaal van woensdagavond staan vermeld. Van eventuele verschillen maakt het GSB melding in het proces-verbaal, met daarbij een korte reactie. Zie hieronder een aantal voorbeelden van verschillen en hun verklaring.

- Bij het sorteren op kandidaat bleek dat er één stembiljet bij de verkeerde lijst gesorteerd was: dit stembiljet is van lijst 5 naar lijst 6 overgebracht.
- Er is één stembiljet bij lijst 5 alsnog ongeldig verklaard: er bleken twee rondjes rood te zijn gemaakt.
- Aan het eind blijkt dat er één stembiljet meer ONGELDIG is verklaard, dat lijst 5 twee stemmen minder heeft en dat lijst 6 één stem meer heeft dan op woensdagavond. Dit is correct gelet op de bovengenoemde wijzigingen.

Is er een verschil dat niet verklaarbaar is en de tellingen kloppen niet, dan is het wenselijk de betreffende lijst opnieuw te tellen. Al is dit niet verplicht, het is wel wenselijk om na te gaan of de ondersteuners van het GSB niet zelf een sorteer- of telfout hebben gemaakt.

2.4.2 Opnieuw tellen aantal toegelaten kiezers?

Het aantal toegelaten kiezers hoeft in beginsel niet opnieuw geteld te worden door het GSB. Hierop zijn twee uitzonderingen:

- Als in het proces-verbaal van het stembureau sprake is van een verschil tussen het aantal toegelaten kiezers en het aantal stembiljetten, waarvoor het stembureau géén verklaring heeft gegeven.
- Als het GSB constateert dat het aantal getelde stembiljetten afwijkt van het door het stembureau vastgestelde aantal toegelaten kiezers én het stembureau daarvoor géén verklaring heeft gegeven.

In deze gevallen moet de telploeg ook de enveloppe met de stempassen, kiezerspassen en volmachten openen en deze (deels) opnieuw tellen. Deze telling neemt het GSB op in het proces-verbaal.

2.2.4.2 Anticiperen op controles die het centraal stembureau gaat doen

Het GSB kan desgewenst ook opvallende uitslagen controleren. Het gaat daarbij om het aantal blanco en ongeldige stemmen en opmerkelijke lijsttotalen. Het controleprotocol voor het centraal stembureau stelt namelijk dat in deze gevallen nader onderzoek (door het GSB) moet worden gedaan, omdat deze kunnen duiden op mogelijke fouten bij de stemopneming. Het GSB kan hierop anticiperen door deze gevallen zelf al te onderzoeken. De gevonden resultaten/verklaringen kunnen in het proces-verbaal van het GSB vermeld worden bij rubriek 9 "Bijzonderheden". Het centraal stembureau neemt hiervan kennis en zal het GSB niet om een nader onderzoek hoeven te vragen.

Het gaat om de volgende situaties:

- a. Er is in verhouding een groot aantal BLANCO of ONGELDIG verklaarde stembiljetten in het proces-verbaal genoteerd. Normaliter is dit aantal ruim onder 1 % van het aantal toegelaten kiezers in dit stembureau. Als dit aantal echter bij een bepaald stembureau 3 % of meer bedraagt, dan is het goed om de enveloppen met BLANCO of ONGELDIGE verklaarde stembiljetten te openen en te onderzoeken. Het kan bijvoorbeeld zijn dat de onbruikbaar gemaakte stembiljetten abusievelijk bij de ONGELDIG verklaarde stembiljetten zijn opgeteld. OSV geeft een waarschuwing als het percentage hoger is dan 3%.
- b. Een partij heeft in een bepaald stembureau een opmerkelijk verschil in zijn lijsttotaal ten opzichte van andere stembureaus. Het controleprotocol van de Kiesraad stelt dat daarvan in elk geval sprake is, als het lijsttotaal meer dan 50 procentpunten afwijkt van het gemiddelde in de gemeente. Bijvoorbeeld: Partij A haalt gemiddeld in de gemeente 17% van de stemmen, maar in één stembureau haalt partij A ruim 70% van de stemmen (dus 53 procentpunten meer dan het gemiddelde). Dit hoeft uiteraard niet fout te zijn: het is goed mogelijk dat deze partij in een bepaalde wijk juist veel of weinig aanhang heeft. Mogelijk kan het GSB dit bevestigen aan de hand van historische uitslagen van deze partij. Als het GSB er geen logische verklaring voor kan geven, is het raadzaam om de lijsttotalen van dit stembureau te onderzoeken, om er zeker van te zijn dat er geen fouten zijn gemaakt en dat er niet gefraudeerd is. Het kan bijvoorbeeld zijn dat de tellijsten van een grote en een kleine partij verwisseld zijn tijdens het tellen of bij de invoer in het OSV-systeem.

Deze twee situaties zal een GSB doorgaans pas kunnen opmerken als alle uitslagen in OSV2020 zijn ingevoerd en er een proces-verbaal van het GSB beschikbaar is. Het GSB kan gegevens corrigeren in OSV2020 door het definitief maken terug te draaien in OSV2020.

Tip: Opmerkelijke uitslag (lokale) kandidaat

Een andere reden om een stembureau nader te onderzoeken, kan een opmerkelijke uitslag van een kandidaat zijn. Een lokale kandidaat kan in de meeste stembureaus hoge aantallen stemmen hebben gehaald, maar in een bepaald stembureau juist geen, terwijl de kandidaat onder of boven hem wel veel stemmen heeft gehaald. Het is dan goed om bij deze ene lijst te onderzoeken of deze stemmen wel correct zijn vermeld bij de juiste kandidaat (zonder alles opnieuw te moeten tellen). Dit vergroot de betrouwbaarheid van de uitslag en verkleint de kans dat het CSB het GSB verzoekt om nader onderzoek.

2.5 Overdracht stembescheiden van andere verkiezing aan ander GSB

Bij deze dubbele verkiezingen op één dag is het mogelijk dat een kiezer zijn stembiljet in de verkeerde stembus heeft gedaan. Dit maakt zijn stem **niet** ongeldig.

De stembureauleden op woensdagavond hebben van beide stembussen de stembiljetten gesorteerd en geteld. Als daarbij bleek dat een stembiljet in de verkeerde stembus zat, moest het stembureau dit stembiljet alsnog aan de juiste stembus toevoegen en meetellen.

Het is mogelijk dat het GSB op donderdag constateert dat er toch nog een stembiljet bij de verkeerde verkiezing is meegeteld. Het GSB van de ene verkiezing draagt dit stembiljet dan over aan het GSB van de andere verkiezing en verantwoordt dit in het proces-verbaal. Het stembiljet wordt zo alsnog bij de juiste verkiezing meegeteld.

Ook als er een gecombineerd stembureau voor beide verkiezingen is ingesteld, wordt het aangetroffen stembiljet apart gehouden en bij de juiste verkiezing meegeteld en verantwoord. Als deze andere verkiezing al eerder volledig was geteld en verwerkt in de OSV2020-software, moet dan ook een correctie in de OSV2020-software worden uitgevoerd.

Tip: Wacht met ondertekenen proces-verbaal

Wacht zo mogelijk met het ondertekenen van het proces-verbaal voor de ene verkiezing, totdat het GSB ook de stembiljetten van de andere verkiezing heeft geteld. U kunt dan nog bij de verkiezing die al "klaar" is, correcties doorvoeren in het OSV-systeem.

Dit kan zeker als u één gecombineerd GSB heeft voor beide verkiezingen. Heeft u een apart GSB voor iedere verkiezingen – en ook nog eens op een andere dag of locatie – dan is dat lastiger. Zo nodig moet dan het eerste GSB (dat het proces-verbaal al heeft ondertekend) opnieuw bijeenkomen in een openbare zitting om de door het tweede GSB aangetroffen stembiljetten in ontvangst te nemen en te tellen. Hiervan stelt eerste GSB dan weer een aanvullend corrigendum op bij het eigen proces-verbaal.

2.6 Invoeren uitslag per stembureau in OSV2020

OSV2020 gebruikt om optellingen te controleren bij DSO?

Als de OSV2020-software gebruikt is om de optellingen te controleren, dan is de eerste invoer al afgerond voor de stembureaus zonder optelfouten of opmerkelijke uitslagen. Dan wordt de invoer nu voor de tweede keer ingevoerd om de invoer in OSV2020 af te ronden.

Zodra het GSB de uitslag van een bepaald stembureau heeft vastgesteld (al dan niet na nieuwe telling), worden de uitslagen van dit stembureau per kandidaat en per lijst ingevoerd in OSV2020. Dit gebeurt meestal in een aparte ruimte door een apart OSV2020-team bestaande uit daarvoor speciaal aangewezen ondersteuners. Daarbij is minimaal één GSB-lid aanwezig. De leider van dit OSV2020-team mag aangewezen worden als GSB-lid. Ook deze aparte ruimte is toegankelijk voor het publiek (onder begeleiding, zonder de invoerders te storen), omdat dit werk onderdeel is van de openbare zitting van het GSB.

Bij de eerste invoer in de OSV2020-software kan blijken dat er bepaalde telfouten in de uitslagen van een bepaald stembureau zitten, of dat OSV2020 een waarschuwing geeft. Het OSV2020-team meldt dit aan het GSB. Het GSB onderzoekt de geconstateerde afwijking/waarschuwing en bepaalt welke vervolgacties nodig zijn: bijvoorbeeld het opnieuw tellen van de stemmen op een bepaalde partij. Na het uitvoeren van de onderzoeken of hertellingen, wordt dit stembureau opnieuw aangeboden voor invoer in de OSV2020.

Pas nadat alles twee keer door twee verschillende invoerders is ingevoerd in OSV2020, kan er een concept proces-verbaal worden aangemaakt.

Voor de opzet en werking van OSV2020 wordt verder verwezen naar de Handleiding "Gebruik van OSV2020" van de Kiesraad, een link hiernaar is als bijlage toegevoegd aan deze handreiking.

2.7 Uitvoeren controleprotocol van de Kiesraad op werking OSV2020

De Kiesraad heeft een controleprotocol opgesteld, dat het GSB gebruikt om de juistheid van de verwerking in de OSV2020-software te controleren. We willen namelijk uitsluiten dat het lokaal geïnstalleerde OSV2020-systeem gecorrumpereerd is geraakt door bijvoorbeeld programmeerfouten, fraude of malware.

Het GSB controleert de met OSV2020 vastgestelde uitkomst van de stemopneming op gemeentelijk niveau, aan de hand van het controleprotocol opgesteld door de Kiesraad (artikel Na 37 Kieswet).

In hoofdstuk 2.1.2. is beschreven hoe hiervoor door het GSB een loting is uitgevoerd aan het begin van zijn openbare zitting, om te bepalen voor welke drie lijsten deze steekproef wordt uitgevoerd.

Het GSB telt handmatig (in bijvoorbeeld een spreadsheet) van de drie gelote lijsten de lijsttotalen op van alle stembureaus. De resultaten van deze steekproef worden vergeleken met de resultaten uit het OSV-systeem. Hiermee stelt het GSB de goede werking van het OSV-systeem vast.

Voor meer informatie hierover wordt u verwezen naar het betreffende controleprotocol van de Kiesraad, een link hiernaar is als bijlage toegevoegd aan deze handreiking.

2.8 Uitslag bekendmaken aan aanwezig publiek

Het GSB stelt per verkiezing de aanwezige personen in kennis van de aantallen, die benoemd zijn in de artikelen Na 26 en Na 28 van de Kieswet, namelijk:

- Van iedere kandidaat en iedere lijst het aantal stemmen dat binnen de gemeente op die kandidaat, onderscheidenlijk die lijst, is uitgebracht.
- Het aantal blanco stemmen.
- Het aantal ongeldige stemmen.
- Het aantal geldige stempassen.
- Het aantal geldige kiezerspassen.
- Het aantal geldige volmachtbewijzen.
- De som van de aantallen stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen.
- Het verschil tussen het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten en het aantal stemmen dat is geteld. Voor zover mogelijk geeft het gemeentelijk stembureau hiervoor een verklaring.
- Het aantal kiesgerechtigden voor de stemming.

Tip: Bekendmaking uitslag

Het GSB hoeft niet alle cijfers van ieder afzonderlijk stembureau voor te lezen. Het GSB kan ook door terinzagelegging de aantallen per stembureau bekend maken. Het GSB kan zich dan beperken tot het voorlezen van de totalen per lijst op gemeenteniveau.

Een andere mogelijkheid is om bij CSO de uitslagen van stembureaus gedurende de dag bekend te maken, direct nadat er geteld is of ingevoerd in OSV2020. Dit zorgt ervoor dat niet alle stembureaus aan het eind van de zitting nog bekend gemaakt moeten worden.

Zijn er geen belangstellenden aanwezig (naast de GSB-leden en ondersteuners) dan mag het GSB sowieso van bekendmaking van de uitslag af zien.

2.9 Opstellen proces-verbaal van de zitting

Pas nadat alles in OSV2020 is ingevoerd, kan er een proces-verbaal worden aangemaakt in het OSV2020.

Er zijn twee verschillende modellen voor dit proces-verbaal, namelijk voor de DSO en voor de CSO (de modellen Na 31-1 en Na 31-2). Het GSB controleert of het juiste model is gebruikt en of dit correct is ingevuld.

Zo moet bij de CSO een bijlage I worden opgesteld, waarin alle bezwaren uit de processen-verbaal van woensdagavond zijn overgenomen. Dit is nodig omdat het CSB anders hier geen kennis van kan nemen: immers, de processen-verbaal van woensdagavond blijven bij de CSO achter in de gemeente.

En zo moet bij de DSO bijvoorbeeld in het proces-verbaal zijn vermeld welke stembureaus van woensdagavond zijn onderzocht of opnieuw geteld; en of daarbij een corrigendum is opgemaakt.

2.9.1 Verklaren van verschillen tussen aantal kiezers en getelde stembiljetten

In rubriek 6 van het proces-verbaal wordt het totaal aantal verschillen tussen toegelaten kiezers en getelde stembiljetten van alle stembureaus vermeld, waarbij (voor zover mogelijk) een verklaring wordt gegeven.

Het GSB controleert of de optellingen in deze rubriek kloppen, en of alle stembureaus die opnieuw zijn geteld (bij DSO), of waarvan het aantal toegelaten kiezers opnieuw is vastgesteld (bij een CSO) vanwege een onverklaarbaar verschil tussen het aantal opgekomen kiezers en het aantal getelde stembiljetten zijn vermeld. Het CSB zal die immers ook controleren op grond van zijn controleprotocol en zal het GSB moeten verzoeken alsnog opnieuw te tellen als niet de juiste gegevens zijn vermeld.

2.9.2 Controleren diverse bijlagen bij proces-verbaal

Het GSB controleert of alle bijlagen en andere documenten aanwezig zijn. Hieronder vallen de tellijsten per stembureau uit de CSO of de opgemaakte corrigenda uit de DSO.

2.10 Sluiting openbare zitting

Als de stemopneming klaar is, alles ingepakt en verzegeld is, het controleprotocol van de Kiesraad uitgevoerd is, het proces-verbaal gereed is, de genoemde aantallen bekend zijn gemaakt aan de belangstellenden, dan is het GSB bijna aan het einde gekomen van zijn zitting.

Er resten het GSB nog een paar dingen te doen.

2.10.1 Noteren mondelinge bezwaren tijdens de zitting

De aanwezige personen kunnen mondeling bezwaren inbrengen. Het GSB overlegt (kort) over deze bezwaren en kan zo nodig advies vragen aan leden van het Team Verkiezingen. Vervolgens geeft het GSB een (korte) reactie op de genoemde bezwaren.

Deze bezwaren, met de reactie van het gemeentelijk stembureau, worden vervolgens in het proces-verbaal van het GSB vermeld.

2.10.2 Ondertekening van het proces-verbaal door leden GSB

Tot slot wordt door de leden van het GSB het proces-verbaal ondertekend op de aparte bladzijde achter in het proces-verbaal.

Het proces-verbaal wordt door alle aanwezige leden van het gemeentelijk stembureau getekend, onder wie ten minste de voorzitter en alle plaatsvervangend voorzitters (voor zover van toepassing). Het proces-verbaal wordt in totaal door tenminste vijf leden ondertekend. De GSB-leden van eerdere shifts, die op dit moment dus geen dienst hebben, hoeven niet terug te komen om dit proces-verbaal te ondertekenen.

2.11 Overdracht na afloop van alle stembescheiden en processen-verbaal aan de burgemeester

Nadat het proces-verbaal door het GSB is ondertekend, kan de voorzitter de zitting van het GSB sluiten.

Daarmee is het totale verkiezingsproces uiteraard nog niet klaar. Het GSB is er tot slot nog verantwoordelijk voor dat alles goed en zo snel mogelijk wordt overgedragen aan de burgemeester, namelijk **per verkiezing**:

- Alle (opnieuw) afgesloten en verzegelde transportboxen met stembescheiden per stembureau.
- De sleutels van de sloten op de transportboxen.
- Alle processen-verbaal van ieder stembureau van woensdagavond, bij een DSO samen met de eventueel opgestelde corrigenda. Het proces-verbaal van het GSB met de vastgestelde uitslag van de gemeente met de bijlagen. Bij een CSO ook alle handmatig ingevulde tellijsten op kandidaatsniveau per stembureau (dit is bijlage II van het proces-verbaal van het GSB). Het verslag van het controleprotocol van de Kiesraad.
- Het CSV-bestand met de uitslagen afkomstig uit de OSV2020-software.
- Het IT-systeem waarop de OSV2020-software is geïnstalleerd.

De burgemeester is er vervolgens verantwoordelijk voor dat dit beveiligd wordt opgeslagen, dat de juiste documenten worden gescand en gepubliceerd op de website van de gemeente, dat de juiste documenten worden weggebracht naar het HSB of het CSB voor die verkiezing en dat het CSV-bestand uit de OSV2020-software in het daarvoor aangewezen portaal van de Kiesraad wordt geüpload.

3. Nieuwe zitting gemeentelijk stembureau

Als het centraal stembureau (CSB) het vermoeden heeft dat het proces-verbaal van een stembureau of een GSB een of meer fouten bevat, draagt het CSB het betreffende GSB op om opnieuw in openbare zitting bijeen te komen. Deze zitting zal vermoedelijk op dinsdag of uiterlijk woensdag plaatsvinden. Namelijk voor de officiële zitting van het CSB ter vaststelling van de uitslag (die vindt op zijn vroegst plaats op de donderdag, een week na de stemming). Een nieuwe zitting zal niet altijd nodig zijn maar het is goed hier wel rekening mee te houden, want de tijd om de nieuwe zitting te organiseren is krap.

Het CSB maakt bij zijn onderzoek naar eventuele fouten in de processen-verbaal gebruik van het controleprotocol dat de Kiesraad heeft opgesteld. Eerder in deze handleiding is dit al aan de orde geweest. Het CSB zal het GSB opdragen nader onderzoek te doen in sommige gevallen.

Nader onderzoek hoeft niet altijd te betekenen dat opnieuw moet worden geteld. Het GSB kan bijvoorbeeld abusievelijk in zijn proces-verbaal niet vermeld hebben dat een bepaald stembureau wel opnieuw is geteld, of kan zoals hierboven vermeld zelf ook al geanticipeerd hebben op het controleprotocol van het CSB door onderzoek te hebben gedaan naar bijvoorbeeld een hoog aantal ongeldige of blanco stemmen maar dat abusievelijk niet hebben vermeld in zijn proces-verbaal. Ook kan het voorkomen dat in een stembureau nul stemmen zijn uitgebracht. Dit kan met name voorkomen bij de waterschapsverkiezingen als er binnen een gemeente meerdere waterschappen zijn gelegen en slechts enkele kiezers binnen een van deze waterschappen woonachtig zijn. Ook in dat geval is opnieuw tellen, of alsnog invoeren niet aan de orde.

Tot slot kan het CSB het GSB ook vragen nader onderzoek te doen naar aanleiding van ontvangen meldingen van kiezers. Deze kunnen bijvoorbeeld hebben gemeld dat zij in een bepaald stembureau op een bepaalde kandidaat hebben gestemd, maar dat zij hun stem niet terugzien in het proces-verbaal van het GSB of het stembureau.

3.1 Werkzaamheden GSB waar een decentrale stemopneming heeft plaatsgevonden

3.1.1 Onverklaarde telverschillen

Als het CSB heeft geconstateerd dat er sprake is van een onverklaard telverschil in het proces-verbaal van een stembureau (dat wil zeggen: een verschil tussen het aantal toegelaten kiezers en het aantal getelde stembiljetten waar het stembureau géén verklaring voor heeft gegeven), en het GSB heeft nagelaten een gehele of gedeeltelijke hertelling uit te voeren voor dat stembureau, dan zal het CSB het GSB opdragen om die hertelling alsnog uit te voeren.

3.1.2 Andere fouten of meldingen

Als het CSB het vermoeden heeft dat er een *andere* fout in het proces-verbaal van een stembureau en/of het proces-verbaal van het GSB staat, dan zal het CSB aan het GSB vragen om dat vermoeden te onderzoeken.

Let op: staat er inderdaad een fout in het proces-verbaal van een stembureau (bijvoorbeeld: een stem op kandidaat X blijkt niet te zijn genoteerd in het proces-verbaal), dan zal dit altijd óók gevolgen hebben voor het proces-verbaal van het GSB. Ook dat proces-verbaal zal dan dus moeten worden gecorrigeerd.

3.1.3 Registreren van correcties

Het GSB noteert voor elk stembureau de correcties op een 'corrigenum'. Ook de correcties op zijn eigen proces-verbaal noteert het GSB op een corrigenum. Voor beide documenten is een model vastgesteld. Het corrigenum bij een proces-verbaal van een stembureau is **Model Na 14-1** en het corrigenum bij een proces-verbaal van een GSB is **Model Na 14-2**.

Het GSB vult op een corrigenum uitsluitend de gecorrigeerde aantallen in, dus de aantallen die een *correctie* zijn van de aantallen die het stembureau (dan wel het GSB zelf) in zijn proces-verbaal heeft genoteerd. Aantallen die *niet* hoeven te worden gecorrigeerd, worden dus *niet* in het corrigenum opgenomen.

Het corrigenum wordt als bijlage bij het oorspronkelijke proces-verbaal van het desbetreffende stembureau (of van het GSB) gevoegd. Het GSB maakt op de voorzijde van het proces-verbaal van het desbetreffende stembureau en op de voorzijde van zijn oorspronkelijke eigen proces-verbaal aantekening van het bestaan van het corrigenum. Dat doet het GSB door op de daarvoor bestemde plek het juiste hokje aan te vinken en de datum in te vullen.

Het kan gebeuren dat het GSB tot de conclusie komt dat er (ondanks het vermoeden van het CSB) géén sprake is van fouten. In dat geval is het natuurlijk niet nodig om een corrigenum op te stellen. Het GSB noteert in zijn proces-verbaal van de nieuwe zitting dat er van fouten geen sprake is.

3.2 Werkzaamheden van een GSB waar een centrale stemopneming heeft plaatsgevonden

3.2.1 Bij onverklaarde telverschillen

Wanneer er een onverklaard verschil is tussen enerzijds het aantal toegelaten kiezers zoals vastgesteld door het stembureau en anderzijds het aantal stembiljetten zoals vastgesteld door het GSB, dan moet het GSB het aantal toegelaten kiezers voor dat stembureau opnieuw vaststellen. Als het CSB constateert dat dit niet is gebeurd, dan zal het CSB het GSB opdragen dat alsnog te doen. Van een onverklaard verschil is sprake als er een verschil is tussen beide aantallen waarvoor het stembureau géén verklaring heeft gegeven.

3.2.2 Bij andere fouten

Als het CSB het vermoeden heeft dat er een *andere* fout in het proces-verbaal van het GSB staat, dan zal het CSB aan het GSB vragen om dat vermoeden te onderzoeken. Het kan bijvoorbeeld zijn dat een kiezer heeft gemeld dat hij heeft gestemd op kandidaat X, maar dat die stem niet terug te vinden is in het proces-verbaal.

3.2.3 Registreren van correcties

Het GSB noteert de correcties op zijn proces-verbaal op een corrigenum (Model Na 14-2). Het GSB vult op dat corrigenum uitsluitend de gecorrigeerde aantallen in, dus de aantallen die een *correctie* zijn van de aantallen die het GSB in zijn eerste proces-verbaal had genoteerd. Aantallen die *niet* hoeven te worden gecorrigeerd, hoeven dus ook *niet* in het corrigenum te worden opgenomen.

Het corrigenum bevat bijlagen.

- In bijlage 1 van het corrigenum noteert het GSB de correcties van fouten die het GSB tijdens zijn eerste zitting in de totaalstellingen op gemeenteniveau heeft gemaakt.
- In bijlage 2 noteert het GSB voor elk stembureau de correcties van fouten die het GSB tijdens zijn eerste zitting heeft gemaakt. Het GSB vult een bijlage 2 in voor elk stembureau waarvan een of meer aantallen zijn gecorrigeerd.

Het corrigendum (inclusief alle bijlagen) wordt als bijlage bij het oorspronkelijke proces-verbaal van het GSB gevoegd. Het GSB maakt op de voorzijde van zijn oorspronkelijke proces-verbaal aantekening van het bestaan van het corrigendum (door op de daarvoor bestemde plek het juiste hokje aan te vinken en de datum in te vullen).

Het kan gebeuren dat het GSB tot de conclusie komt dat er (ondanks het vermoeden van het CSB) géén sprake is van fouten. In dat geval is het natuurlijk niet nodig om een corrigendum op te stellen. Het GSB noteert in het proces-verbaal van de nieuwe zitting dat er van fouten geen sprake is.

Let op: de processen-verbaal die de stembureaus op de avond van de stemming hebben vastgesteld, hoeven niet te worden gecorrigeerd. Die bevatten immers alleen de resultaten van een *voorlopige* telling (uitsluitend op lijstniveau).

3.3 Vaststellen proces-verbaal

Aan het einde van de nieuwe zitting maakt het GSB een nieuw proces-verbaal op van de werkzaamheden die in opdracht van het CSB zijn uitgevoerd (Model P 2a).

Bijlagen

[Controleprotocollen Kiesraad](#)

[Factsheet 'schorsing zitting gemeentelijk stembureau'](#)

[Instructie gebruik OSV2020 \(van de Kiesraad\)](#)

[Overzicht van processen-verbaal](#)

[Voorbeelden ongeldige en blanco stemmen](#)

Veelgebruikte afkortingen

Binnen het vakgebied verkiezingen worden vaak afkortingen gebruikt.

Dit zijn de meest voorkomende:

CSB	centraal stembureau
CSO	centrale stemopneming
DSO	decentrale stemopneming
GSB	gemeentelijk stembureau
HSB	hoofdstembureau
KB	Kiesbesluit
KW	Kieswet
NPVV	wet Nieuwe Procedure vaststelling verkiezingsuitslagen
OSV	Ondersteunende software verkiezingen
PS	provinciale staten
PV	proces-verbaal
WS	waterschap

